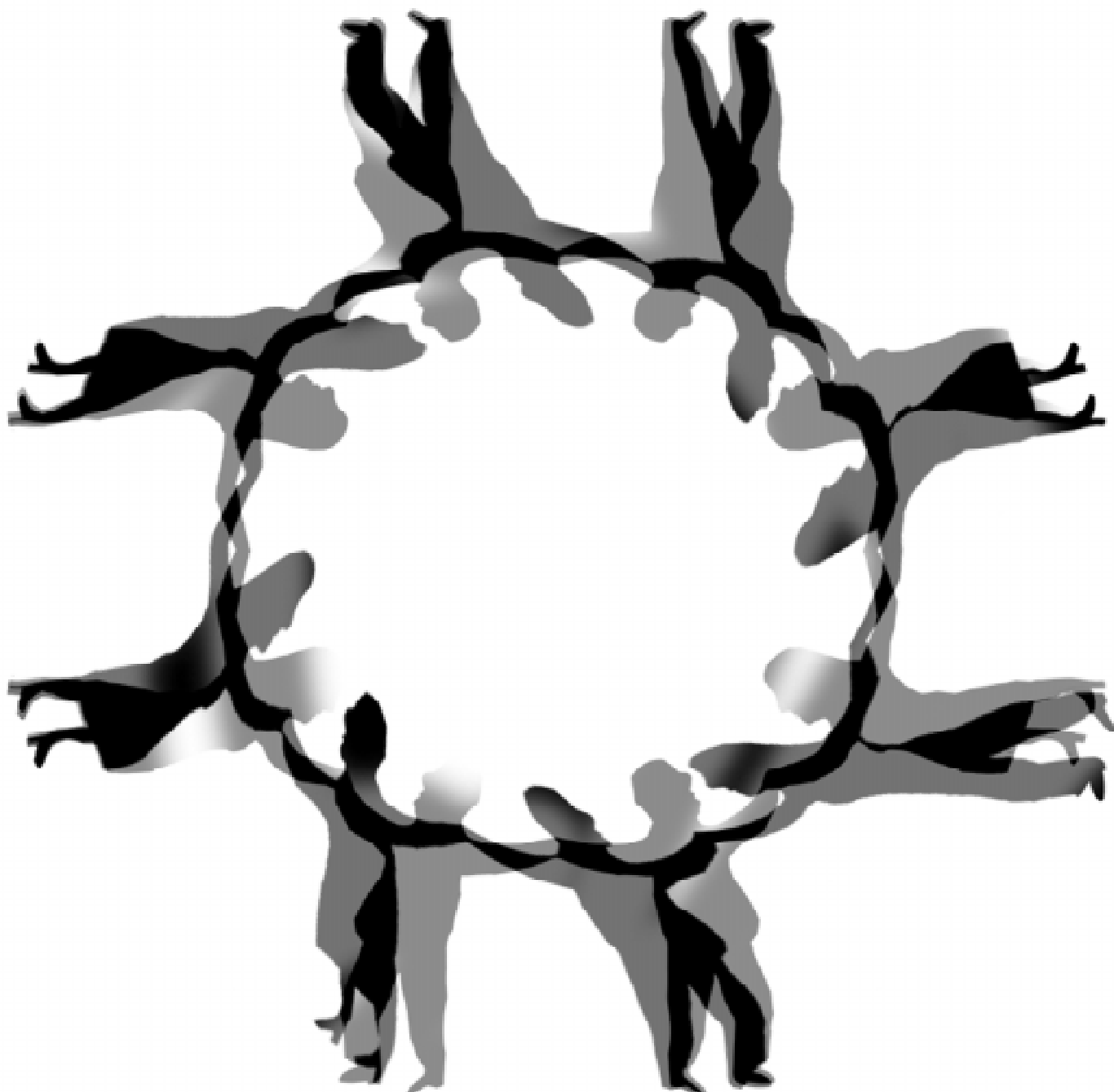

Aktivt jämsälldhetsarbete

**Jämtegrering och 3R-metoden
i kommunala verksamheter**

Jämtegrering

Sedan 1997 arbetar Svenska Kommunförbundet med att sprida erfarenheter och kunskaper från den politiska beredningen "Kommunerna och jämställdheten". Beredningens huvudsakliga uppdrag var att utveckla och pröva konkreta metoder för hur strategin *gender mainstreaming* kan tillämpas i den kommunala verksamheten. Gender mainstreaming är en strategi för att integrera ett jämställdhetsperspektiv i beslutsprocessens alla led, från beredning till beslut och genomförande. Istället för att använda det engelska begreppet skapades det svenska *jämtegrering*, som är en sammansättning av orden jämställdhet och integrering.

3R-metoden

Ett resultat av beredningens arbete var *3R-metoden* (3R). 3R är en kartläggningsmetod där en kvantitativ undersökning av de två första R:en, representation och resurser, ligger till grund för det tredje mer kvalitativa R:et, realia. Genom en enkel kartläggning och analys ges möjlighet till mer konkreta och verksamhetsnära diskussioner om jämställdhet.

Aktivt Jämställdhetsarbete

Vi lever våra liv i kommunerna. Hur väl den kommunala verksamheten möter kvinnors och mäns vardagliga behov av välfärdstjänster har stor betydelse för våra möjligheter att leva jämställda liv. Jämställdhet på kommunal nivå kan därför handla om påtagliga och konkreta förändringar av människors livsvillkor.

Jämställdhet är idag ett vanligt förekommande begrepp i kommunala planer, policydokument och målskrivningar. Det tyder på både engagemang och intresse. För att jämställdheten skall omsättas i praktisk handling krävs dock mer än allmängiltiga målformuleringar och goda intentioner. Här presenteras hur några kommuner har gått från ord och planer till aktivt arbete för ökad jämställdhet inom vitt skilda kommunala verksamheter. Det rör sig bland annat om ett parkeringshus, en förskola, en fritidsanläggning och ett vårdhem.

Innehållsförteckning

	sida
Aktivt jämställdhetsarbete	3
Politisk vilja för ökad jämställdhet	4
3 R-metoden	4
Förändringsarbete	5
Delad makt, delat ansvar	6
Skola och barnomsorg	8
Kultur och fritid - för vem ?	10
Den fysiska miljön	12
Vård och omsorg	14
Att analysera utifrån kön	16
Arbetet går vidare...	18
Vill du veta mer?	18
Jämkomberedningens rapporter	19
Sammanfattning	20

Politisk vilja till ökad jämställdhet

Svenska Kommunförbundet tillsatte 1995 den politiska programberedningen Kommunerna och Jämställdheten. Beredningen fick två uppdrag. Det första var att undersöka inom vilka områden kommunerna kan verka för jämställdhet. Det andra var att tillsammans med några kommuner utveckla metoder för detta jämställdhetsarbete. På initiativ av beredningen startades JämKom-projektet. I detta projekt konkretiserades hur jämtegrering som strategi kan tillämpas i olika kommunala verksamheter.

Den jämställdhetspolitiska målsättningen på kommunal nivå bygger många gånger på den nationella målsättningen att kvinnor och män skall ha samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter på livets alla väsentliga områden. Dessa väsentliga områden är ett eget arbete som ger egen försörjning, inflytande i samhället, vård av hem och barn samt frihet från sexuella trakasserier och våld. Den jämställdhetspolitiska målsättningen omfattar således mer än det som regleras i jämställdhetslagen.

Att jämtegrera är att omfördela i den ordinarie verksamheten för att uppnå specifika jämställdhetsmål. De som normalt beslutar om verksamheten beslutar även om mål för jämställdhet. Därför är en uttrycklig politisk vilja till ökad jämställdhet en viktig förutsättning för jämtegrering. För att omsätta denna vilja till jämställdhet i praktisk handling behövs praktiska metoder för såväl politiker som personal inom förvaltning och verksamhet. 3R, som utarbetats av Gertrud Åström i samarbete med Svenska Kommunförbundet, är en sådan metod.

3R-metoden

3R syftar till att genomlysna huvudfäran, "the mainstream", för att synliggöra de normer och värderingar som styr. De tre R:en står för representation, resurser och realia. 3R kan beskrivas som ett systematiskt besvarande av frågan "Vem får vad och på vilka villkor?"

Erfarenheterna av 3R visar att den fungerar väl för att synliggöra könsmissiga mönster i en verksamhet. Den möjliggör sakinriktade diskussioner bland politiker och tjänstemän om vilka förändringar som krävs för att öka jämställdheten. 3R bör tillämpas på ett relevant problem, som rör kvinnors och mäns villkor och möjligheter som brukare, i den egna verksamheten. Problemet bör även vara väl avgränsat och upplevas som möjligt att förändra. Det är en fördel om problemet kan sättas i relation till målen för verksamheten.

Kunskap om detta problem insamlas sedan genom en kartläggning av representation och resurser. Resultatet av denna kvantitativa kartläggning analyseras sedan i det tredje R:et, realian. En konstruktiv analys består av att ett antal frågor som ger möjlighet till förändring ställs till det insamlade materialet. Det finns både kunskap och forskning om jämställdhet som kan bidra till genomförandet av analysen.

Delaktighet och engagemang ökar motivationen och möjligheten att få till stånd en förändring för ökad jämställdhet. 3R bör användas så att medarbetare och ansvariga "gräver där de står", att de undersöker den egna verksamheten. Deras vardagliga kontakter och kunskaper kommer då till användning och vunna erfarenheter stannar i verksamheten.

Representation

Under R1 är fokus på de beslutsfattare, verkställare och brukare som påverkar och berörs av problemet. R1 svarar på frågan: hur många kvinnor och hur många män? Svaren kan ge en bild av könsfördelningen på alla nivåer i beslutsprocessen och i verksamheten bland såväl personal som brukare.

Resurser

Under R2 insamlas kunskap om utifrån problemställningen relevanta resurser. Det kan röra sig om pengar, tid, utrymme eller information. Hur fördelas dessa resurser mellan män och kvinnor?

Realia

Under realia skall kartläggningen av R1 och R2 analyseras för att synliggöra de normer och värderingar som styr verksamheten. Dessa normer och värderingar tas ofta för givna som "vanliga" och "naturliga" varför de kan vara svåra att beskriva. Hur kan könsmonster i representation och resurser förklaras? Är fördelningen rimlig utifrån målen för verksamheten?

Förändringsarbete

De resultat som framkommer av undersökningen kan ställas emot de jämställdhetsmål som finns för verksamheten. Ibland är målen för generella eller abstrakta och därigenom svåra att jämföra med resultatet av 3R. Det kan innebära att nya konkreta mål måste formuleras. Jämställdhetsmål bör vara mätbara, konkreta och möjliga att följa upp.

Det glapp som finns mellan resultatet av 3R-analysen och jämställdhetsmålen utgör en grund för en vidare diskussion om vad som måste förändras för att bättre leva upp till de uppställda målen. Dessa förändringar bör formuleras i en handlingsplan. Det kan bland annat handla om att utforma nya rutiner, modifiera framtagandet av statistik så att den alltid redovisas könsuppdelad, ta fram checklistor eller lathundar.

På följande sidor ges exempel på hur några kommuner arbetat med jämtegrering som strategi och 3R-metoden.

Delad makt, delat ansvar

Föreställningar om en könsordning skapas inom, upprätthålls och omfattar alla nivåer i samhället, såväl den politiska som den privata. Därför handlar makt och inflytande om mer än representation i politiska församlingar. Det handlar också om makt i den egna vardagen, att uppleva kontroll över den egna kroppen och livssituationen. För att kvinnor och män skall kunna delta i det politiska livet på lika villkor har det betydelse vem som hämtar barnen på dagis, vem som har kontroll över pengarna etc.

Vi lär oss ständigt vilka normer och värderingar vi bör rätta oss efter i en så kallad socialiseringsprocess. I denna process lär sig flickor att tala mindre än pojkar och att flickors intressen värderas lägre, vilket i sin tur resulterar i att flickor växer upp med en sämre självkänsla. Denna socialiseringsprocess kallas ofta för könsmaktordning. Dessa könsmönster är för oss många gånger osynliga eftersom de är så vardagliga och normala att de tas för givna. När förändringar genomförs för ökad jämställdhet, vilket många gånger handlar om omfördelning av resurser, blir det tydligt att det rör sig om makt.

Makt i den dagliga verksamheten kan handla om vem som har attesträtt, vem som deltar på möten och i olika utvecklingsgrupper, vem som har informella kontakter, vem som har dåligt samvete för den sena hämtningen på förskolan och vem som utövar härskartekniker genom att undanhålla information, förlöjliga eller osynliggöra någon annan.

Nedan finns förslag på 3R-frågor om makt och inflytande.

Representation

Hur ser representationen av kvinnor och män ut på olika nivåer, i kommunfullmäktige, kommunstyrelsen, nämner, presidier, utvecklingsgrupper, kontaktgrupper, i verksamheten?

Resurser

Hur länge pratar kvinnor respektive män på möten och sammanträden? Har kvinnor och män tillgång till samma information? Vilken plats på dagordningen får traditionellt kvinnliga eller manliga frågor?

Realia

Varför ges olika ärenden olika prioritet och tid på möten och sammanträden? Hur värderas kvinnors och mäns kunskaper? Kan kvinnor och män delta på lika villkor?

Makt och inflytande på en gymnasieskola

I Karlstads kommun genomfördes en 3R-kartläggning på en gymnasieskola, Sundsta-Älvkullegymnasiet. Fokus för kartläggningen var huruvida kvinnor och män hade lika möjligheter att påverka diskussionerna om mål, metoder och den pedagogiska utvecklingen.

På skolan i sin helhet var könsfördelningen bland pedagogerna tämligen jämn. Kvinnor undervisade dock oftare inom det humanistiska och samhällsvetenskapliga området, män inom naturvetenskap och teknik. På skolan fanns en pedagogisk utvecklingsgrupp bestående av elva lärarrepresentanter från olika ämnesgrupper. Gruppen bestod av en kvinna och tio män. Dessutom hade ämnesgrupper där en majoritet av lärarna var kvinnor färre representanter i utvecklingsgruppen än ämnesgrupper med en majoritet män. Humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnesgruppen hade en representant var, medan naturvetenskap, matte/fysik, teknik/data hade två. De övriga lärarrepresentanterna utgjordes av tre män inom estetik och en man inom media.

Män hade även en dominerande ställning vad gällde ekonomiska frågor eftersom det inom kärnverksamhetens arbetsområde inte fanns en enda kvinna med attesträtt. Denna maktfördelning återspeglades även i resursfördelningen mellan de olika utbildningsprogrammen.

På Sundsta-Älvkullegymnasiet arbetade nästan lika många män som kvinnor, vilket kan resultera i att skolan vid en första anblick uppfattas som jämställd. Frågan är hur jämställd skolan egentligen var när främst män fanns med i grupper med makt och inflytande?

Skolans ledningsgrupp tog del av rapporten och utifrån resultaten genomfördes förändringar. Det man i första hand fokuserade på var att få fler kvinnor representerade i ledningsgrupper och en översyn av attesträtterna. Även andra aktiviteter som syftade till att bryta könssegregeringen av elevernas val av utbildningsprogram initierades.

Skola och barnomsorg

Det är viktigt att barn oavsett kön får med sig de kunskaper, färdigheter och förhållningssätt som behövs för att de som vuxna skall kunna ta ansvar, se möjligheter och klara utmaningar. Här har skolan en viktig uppgift.

Studier visar emellertid att flickors och pojkars villkor och möjligheter skiljer sig åt. De möter delvis olika förväntningar och krav från sin omgivning. Redan som spädbarn tillskrivs pojkar och flickor skilda egenskaper och behandlas olika av vuxna. Pojkar uppmuntras till att röra på ben och armar medan flickor hålls stilla och tryggt i famnen.

Den generella uppfattningen av hur pojkar och flickor är och skall vara kan skymma det enskilda barnets verkliga behov, intressen och möjligheter. Flickor beskrivs ofta som tysta, försiktiga, relationsinriktade eller språkintresserade, pojkar som bullriga, busiga, prestationsinriktade eller intresserade av teknik. Men är det verkligen så, eller rör det sig snarare om könsstereotypa föreställningar och förväntningar? Kan en medvetenhet om köns betydelse leda till att flickor och pojkar uppmuntras att utveckla olika sidor av sig själva och bli sedda som de individer de är, bortom stereotyperna?

Hur ser det ut på förskolan, fritidsgården eller skolan i din närhet? Motverkas eller förstärks traditionella könsmonster? Stimuleras elever att utveckla och pröva sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet?

Nedan ges exempel på 3R-frågor inom skola och barnomsorg.

Representation

Hur ser könsfördelningen ut bland personal och barn på olika nivåer, inom olika områden, ämnen, uppgifter, lekar och aktiviteter? Hur ofta har personalen kontakt med mammor och pappor?

Resurser

Hur mycket utrymme använder pojkar respektive flickor i klassrummet, på skolgården, i elevrummet och på fritidsgården? Hur länge pratar tjejer respektive killar på samlingar och lektioner? Hur ser könsfördelningen ut bland barn som får stöd- och specialundervisning? Hur fördelas kostnaderna för olika program, aktiviteter, lek- och materialinköp?

Realia

Varför får en del aktiviteter och program kosta och andra inte? Är det rimligt att pojkar ägnas mer tid och uppmärksamhet? Är det på flickors bekostnad? Kontaktar personalen främst mammor eller pappor? Finns det en norm för hur en förälder förväntas vara och har den normen ett kön?

Resursfördelning mellan gymnasieprogram

Skolstyrelsen i Köping gjorde en 3R-analys av gymnasieskolans program. Nämnden undersökte hur könsfördelningen såg ut på olika program. De mest pojkdominerade var fordons-, industri- och elprogrammen. De mest flick-

dominerade var barn- och fritidsprogrammet samt handelsprogrammet.

I kartläggningen av det andra R:et, resurser, jämfördes kostnaden för en plats på de mest könsuppdelade programmen. Stora skillnader framkom. De pojkdominerade programmen kostade 81 000-114 000 kr och de flickdominerade 48 000-67 000 kr.

Detta gav upphov till en diskussion i nämnden om varför de pojkdominerade programmen kostade mer än de flickdominerade. Ett enkelt svar var att vissa program var dyrare därför att de krävde dyrare lokaler och utrustning. Ordföranden menade att detta inte var nog för att förklara skillnaden, utan att de pojkdominerade programmen faktiskt tilläts kosta mer. Om resurserna hade fördelats mer jämnt mellan programmen, hur många datorer och dataprogram skulle t ex handelsprogrammet ha kunnat erbjuda sina elever?

Det kan vara så att kostnadsfördelningen mellan gymnasieprogrammen var rimlig, men hur medvetna var prioriteringarna mellan olika program? Skulle en annorlunda kostnadsfördelning även kunna minska könssegregeringen i gymnasieskolan?

Uppmärksamhet på morgonsamlingen

På sju förskolor och sexårsverksamheter i Gävle har pedagogens bemötande av flickor och pojkar vid morgonsamlingar studerats med hjälp av 3R. Några morgonsamlingar videofilmades för att uppmärksamma pedagogens förhållningssätt till barnen. Som R2, resurser, räknades pedagogens tilltal, uppmuntran och eventuella sanktioner gentemot barnen.

Av undersökningen framkom att pojkar och flickor bemöttes olika. Flickor fick i snitt hälften så många tilltal som pojkar. Pojkar fick höra sitt namn uttalas av pedagogen i snitt sju gånger och flickor två. Kan det vara så att pojkar fick mer uppmärksamhet för att de skulle hålla sig lugnare vid morgonsamlingen? Förstärktes pojkars lust att framträda när de uppmärksammades?

Pojkar fick även fler följdfrågor. Endast varannan flicka fick en följdfråga medan pojkar fick i snitt 2,5 följdfrågor var per morgonsamling. Många flickor blev alltså helt utan följdfrågor. Vad betydde det för flickors självkänsla och känsla av att vara betydelsefulla?

Pojkar fick fler förmaningar och förbud; 3, 5 gånger per pojke. Endast var tionde flicka fick en förmaning. Pojkar blev uppmärksammade för egenskaper som snabbhet, styrka och det som är mätbart. I snitt fick pojkar två sådana kommentarer var medan det överhuvudtaget inte förekom några sådana kommentarer till flickor. De kommenterades istället som duktiga och snälla samt att de var bra på av visa känslor.

Frågor som kan diskuteras utifrån denna kartläggning är huruvida könsstereotypa mönster förstärks eller ifrågasätts under morgonsamlingarna? Får barn möjligheter att utvecklas och träna på det som de inte redan är bra på? Påverkar pedagogens förhållningssätt barnens syn på sig själva och vår syn på barnen?

Kultur och fritid för vem?

Kvinnor och män har ungefär lika mycket fritid. Den fria tiden, när betalt och obetalt arbete, utbildning, mat och sömn är borträknat, uppgår till ca 35 timmar i veckan. Män har i genomsnitt ett par timmar mer fritid per vecka. Däremot är det skillnad på hur fritiden ser ut. Mäns fritid är mer sammanhängande, kvinnors mer uppdelad. Män och kvinnor utnyttjar också olika delar av det kommunala utbudet av fritid och kultur. En vanlig föreställning är att kvinnor främst är intresserade av kultur, män främst av idrott. Jämställdhetsarbete är att utmana sådana föreställningar. Ett sätt att utmana är att kartlägga och ställa frågor till verksamheten utifrån 3R.

Representation

Hur ser könsfördelningen ut bland besökare på kommunens bibliotek och kulturevenemang? Hur många män och kvinnor använder kommunens olika idrottsanläggningar?

Resurser

Hur mycket pengar satsas på anläggningar som främst nyttjas av män respektive kvinnor? Hur mycket tid får flickor respektive pojkar i kommunens ishall eller på kommunens gräsplaner? Hur mycket pengar anslås till konstinköp?

Realia

Har män och kvinnor samma möjligheter att utnyttja kommunens sportanläggningar? Hur kommer det sig att många kulturevenemang främst besöks av kvinnor? Varför lånar män så lite skönlitteratur på biblioteket?

Jernvallen – en jämställd fritidsanläggning?

Sandvikens kommunala mål för föreningsstöd fastslår att stödet ska främja jämställdhet mellan könen. För att se hur det verkligen förhöll sig genomfördes en 3R-kartläggning av en fritidsanläggnings två sporthallar, Jernvallens A- och B-hall.

I kartläggningen av R1, representation, framkom att kvinnor var i minoritet i styrelserna i de föreningar som nyttjade Jernvallen. Förhållandet mellan män och kvinnor var 83 respektive 17 procent. Samtliga föreningsordföranden var män. Flera föreningar fann det beklagligt med en så låg kvinnorepresentation. De menade dock att kvinnor fanns med på andra sätt än som beslutsfattare i styrelsen. En av föreningsrepresentanterna uttryckte detta på följande sätt: "som behjälpliga vid kaffekokning eller försäljning av bingolotter". Frågan är om det deltagandet ger lika stora möjligheter till makt och inflytande i föreningarnas verksamhet och planering.

Kvinnor var också i minoritet som brukare av Jernvallens A- och B-hall, endast cirka 25 procent. Av den totala tiden, R2 resurser, i hallarna använde kvinnor ca 20 procent. Hur kunde det komma sig? Var kvinnor inte intresserade av idrott? Av den lokala kultur- och fritidsvaneundersökning framgick att intresset för de idrotter som utövades på Jernvallen var lika stort hos kvinnor som hos män. Varför dominerades då det faktiska utövandet på Jernvallens A- och B-hall av män?

Jernvallens A-hall var större till ytan och dyrare i drift än B-hallen. Denna hall använde män till såväl träning som matcher, medan kvinnor endast nyttjade den i samband med matcher. Eftersom män också i högre utsträckning nyttjade den i drift dyrare A-hallen gick en än större andel av kommunens resurser till mäns idrottande. Hur väl stämmer det överens med kommunens mål för föreningsstöd?

Kvinnors och mäns konst- lika mycket värd?

Kultur och fritidsnämnden i Växjö gjorde en 3R-kartläggning av Växjö kommuns inköp av konst 1992-1996. När de tittade på representationen visade den sig vara jämn. 20 konstverk av män och 17 av kvinnor hade köpts in. Däremot var det en relativt stor skillnad på hur mycket man betalade för kvinnors och mäns konstverk. För männens konstverk hade kommunen i snitt betalat 5.875 kronor och för kvinnornas 4.240 kronor. En intressant fråga är varför kommunen värderar mäns konstverk högre än kvinnors?

Den fysiska miljön

En god fysisk miljö skapar goda förutsättningar för vardagslivet. En viktig aspekt är att den funktionalistiska och sociala planeringen hänger ihop. Men hur svarar den fysiska miljön mot kvinnors och mäns livsmönster, intressen och behov? Studier visar att det oftast är kvinnor som tar det största ansvaret för att få vardagslivet att fungera i tid och rum. Det har då betydelse att busslinjen passerar såväl dagiset, köpcentret som arbetsplatsen. Det offentliga rummet skapar också förutsättningar till mänskliga möten, att kunna delta i det offentliga samtalet. Är bostadsområden och centrum så utformade att människor trivs, känner sig hemma och får möjlighet att mötas?

En annan aspekt är huruvida rummet förmedlar en upplevelse av trygghet. Kvinnor upplever ofta rädsla i det offentliga stadsrummet och undviker därför att vistas på vissa platser efter mörkrets inbrott. En medvetenhet om kvinnors rädsla i samhällsplaneringen är en förutsättning för att minska denna otrygghet.

I Göteborg genomfördes en inventering av otrygga gångvägar och platser med hjälp av 3R. Ett resultat av kartläggningen blev att belysningen vid Bergsjöns gångtunnel förbättrades för att öka upplevelsen av trygghet. Ett annat exempel på trygghetsskapande är att lägga tvättstugor i marknivå med fönster. Tvättstugor i marknivå kan göra kvinnors liv lättare. Frågan är dock om det får män att börja tvätta?

Exempel på 3 R-frågor vid samhällsplanering

Representation

Hur ser könsfördelningen ut bland dem som samhällsplanerar? Hur ser könsfördelningen ut bland de i kommunen som befolkar det offentliga rummet som bilister, cyklister, gående och kollektivresenärer?

Resurser

I vilken utsträckning används olika delar av det offentliga rummet av kvinnor och män? Hur mycket resurser satsas på platser där främst män eller kvinnor befinner sig? Vilket värde anses en timmes förkortad restid per bil kontra en timmes förkortad restid med kollektivtrafik ha?

Realia

Vilka kriterier väger tyngre än andra i översiktsplanen? Vem/vilkas behov står i fokus när det offentliga rummet planeras?

Nanna – ett jämtegrerat parkeringshus

Nanna parkeringshus i Umeå hade en problematiskt låg nyttjandegrad. Som ett sätt att pröva nya grepp, för att försöka öka beläggningen och förbättra ekonomin, beslöt man att testa 3R-metoden. Kartläggningen av det första R:et, representation, visade att de flesta nyttjarna av parkeringshuset var män. Det innebar i sin tur innebar att R2, resurserna, främst kom män till del. Men varför parkerade så få kvinnor i parkeringshuset?

Tjänstemän och politiker gick en rundtur i parkeringshuset där de "iklädde" sig olika roller. Någon var mamma med två barn och en matkasse i vardera handen, en annan kom till parkeringshuset med sin gamla pappa som gick med rullator. En tredje var en ung kvinna i tjugoårsåldern. Hur upplevde dessa fiktiva personer parkeringshuset? Det blev problem när det konstaterades att hiss endast fanns på vartannat parkeringsplan och att detta inte var ordentligt utmärkt med skyltar. De som parkerade på fel våningsplan fick ta trapporna eller gå till hissen via bilrampen. Hur är det att gå längs en sluttande bilramp med barn eller en äldre anhörig med rullator? Parkeringshusets trapphus upplevdes instängt och obehagligt. Själva trapphusets väggar var alla i betong och en känsla av instängdhet infann sig.

Till följd av denna kartläggning renoverades parkeringshuset. Skyltar med hissmarkering sattes upp och trapphuset byggdes om. Två av tre trapphusväggar ersattes med glasväggar och dörrkonstruktioner gjordes om. Bättre belysning installerades och de flagnade väggarna målades upp. Efter en kortare tid återbetalade sig investeringarna till följd av att kvinnor, men även fler män, började parkera i Nanna parkeringshus.

Vård och omsorg

Socialtjänsten skall utgå från den enskilda brukarens behov. Forskning visar emellertid att stereotypa föreställningar om hur kvinnor och män är och förväntas vara påverkar hur kvinnor och män bemöts och vilken hjälp de får. Gamla kvinnor får mindre hjälp från hemtjänst och anhöriga med att ta hand om sina sjuka och skröpliga män än män i motsvarande situation. Kvinnor förväntas vara hushållssamma och möter andra krav än män, vilket kan vara en förklaring till att män får högre socialbidrag än kvinnor.

Nedan några exempel på 3R-frågor inom vård och omsorg. De kan bidra till en ökad medvetenhet och diskussion om förhållningssätt och handlingsmönster.

Representation

Hur ser könsfördelningen ut bland de som får socialbidrag och hemhjälp? Hur många kvinnor och hur många män får ta del av kommunens program för missbrukare?

Resurser

Hur mycket pengar får kvinnor respektive män i socialbidrag? Hur många timmar får kvinnor och män hemtjänsthjälp? Vilka resurser läggs på kvinnors respektive mäns missbruksvård?

Realia

Vilka föreställningar om män och kvinnor ligger till grund för fördelningen av socialbidrag? Uppmärksammas kvinnors och mäns behov i lika stor utsträckning?

Föreningsbidrag ur ett könsperspektiv

Lundbys stadsdelsförvaltning i Göteborg har undersökt i vilken omfattning föreningsbidragen inom den sociala sektorn kom föreningar inriktade mot vuxna män respektive kvinnor till del. Om 56 % av deltagarna, eller fler, bestod av det ena könet så definierades föreningen som kvinno- respektive mansinriktad.

Av undersökningen framkom att kvinnoinriktade organisationer utan vård och behandling fick i snitt ca 196 kr per deltagare, könsneutrala organisationer 784 kronor och mansinriktade organisationer 1099 kronor. Med andra ord så fick kvinnoinriktade organisationer knappt en femtedel av mansinriktade organisationers bidrag per deltagare. Varför fick mäns behov kosta så mycket mer än kvinnors?

Föreningsbidrag till organisationer där vård och behandling ingick jämfördes också. De kvinnoinriktade föreningarna utgjordes till största delen av kvinnojourer där bidraget per kvinna var 3.658 kronor. För den bidragsgrundande statistiken var det endast kvinnorna som registrerades och inte deras eventuellt medföljande barn. De mansinriktade organisationerna, vilka oftast var länkföreningar, fick ca 2.982 kronor per deltagare. Kvinnoinriktade or-

ganisationer med vård och behandling fick nästan 20 procent mer än motsvarande mansinriktade organisationer. När dessa summor jämförs bör man ha i åtanke att bidraget till de kvinnoinriktade föreningarna inte bara utgör stöd för verksamhet riktad till en vuxen kvinna utan ofta även medföljande barn.

Resultaten av 3R-analysen visar att kön har betydelse vid fördelningen av bidrag till frivilliga organisationer inom den sociala sektorn. Kan det vara så att normen för att komma i åtnjutande av föreningsbidrag är en man?

Till följd av kartläggningen har en viss omfördelning av bidrag skett. Kvinnoinriktade föreningars bidrag ökade med 13 procent mellan åren 1999 och 2000. Under samma period minskade bidragen till mansinriktade organisationer med cirka 6 procent.

Vård på samma villkor inom socialtjänsten?

Behandlingshemmet Kanalen i Sandvikens kommun arbetar med vuxna missbrukare, såväl män som kvinnor. En 3R-kartläggning visade att behandlingen av män och kvinnor skiljde sig åt. Män fick mer resurser (R2) än kvinnor. Samtliga nio män var inskrivna på heltid, vilket endast gällde en av sex kvinnor. Vidare så rustades männen till ett självständigt liv. Alla män hade någon form av arbetsträning medan endast en kvinna hade detsamma. Med arbetsträning ökar chanserna till ett arbete och därigenom ett ekonomiskt oberoende.

Kartläggningen beskrev ett tydligt könsmonster. Kan det vara så att mäns missbruk togs på större allvar än kvinnors eftersom mäns behandling var mer omfattande och fick kosta mer? Bedöms vårdbehovet efter individuella förutsättningar eller kan det vara så att könsstereotypa föreställningar mer eller mindre medvetet påverkar bedömningarna? Detta är viktiga frågor som nu diskuteras på behandlingshemmet Kanalen i Sandviken.

Hur ser det ut i er verksamhet? Bidrar ni till att öka jämställdheten mellan män och kvinnor eller, i värsta fall, till att förstärka stereotypa könsmonster?

Att analysera utifrån kön

Under det tredje R:et, realia, skall den kvantitativa kartläggningen av representation och resurser analyseras. Syftet med analysen är att kunna säga något om vilka könsrelaterade normer och värderingar som styr verksamheten. De två första R:en svarar på frågan vem som får vad och hur mycket. Analysen ska belysa på vilka villkor detta sker. Att förstå och analysera utifrån kön är ingen enkel uppgift. Ofta är det företeelser och mönster som vi tar för givna som vardagliga och normala som skall ifrågasättas och problematiseras. Frågor om vad som idag är orättvist eller stereotypt är dessutom ofta kontroversiella och känsloladdade. Det är därför viktigt att ge realian det utrymme och engagemang som krävs för att göra en ordentlig analys. Med tid för reflektion och eftertanke minskar risken för förhastade slutsatser.

Ibland räcker inte den kvantitativa grunden, kartläggningen av representation och resurser, för att kunna genomföra en trovärdig och konstruktiv analys. Den kvantitativa undersökningen kan då kompletteras med en mer kvalitativ studie. Exempel på kvalitativa studier är att observera ett möte eller en specifik situation och intervjuer av beslutsfattare, personal eller brukare.

Ofta kan det vara bra att under realia ta hjälp av en eller flera personer utifrån. Ett annat bra tips är att undersöka om det finns någon forskning som kan vara relevant att använda sig av. Det kan också hända att det finns tidigare 3R-undersökningar att jämföra med.

De frågeställningar som föreslås nedan är inget facit som kan tillämpas på alla undersökningar. Om de är användbara bör de antagligen kompletteras med mer verksamhetsspecifika frågor. De kan också vara bra att i efterhand använda som kontrollfrågor; är det något som utelämnats eller inte diskuterats färdigt i realian?

Realiafrågor

- Vad tas för givet om kön, vad görs avvikande eller annorlunda?
- Vad är underförstått? Vad är synligt, osynligt?
- Vem gynnas av att verkligheten beskrivs på det här sättet?
- Vilka kommer till tals och vad säger de?
- Finns det några motsägelser?
- Hur skulle det som analyseras kunna beskrivas annorlunda?
- Vad är det som inte problematiseras?
- Finns det en outtalad norm efter vilken verksamheten är utformad?
- Upprätthåller verksamheten skilda villkor för män och kvinnor?
- Vad är möjligt att förändra när problemet/verkligheten beskrivs på det här sättet?

Arbetet går vidare...

Här har några exempel presenterats på konkreta projekt som kommuner genomfört med stöd av Svenska Kommunförbundet. Genom de olika projekten har kunskap erhållits om de verkliga förhållandena i verksamheten. Denna kunskap gör det möjligt att förändra där det behövs för ökad jämställdhet. Det är först när man har kunskap om det som är så naturligt och vanligt att det nästan inte syns som politiker kan beställa, utvärdera och sätta upp mätbara mål för en jämställd verksamhet. Medarbetare kan sedan tillsammans realisera de mål politikerna satt upp. Egentlig handlingskraft i riktning för ökad jämställdhet möjliggörs när konkreta handlingsplaner framarbetas utifrån faktiska förhållanden i verksamheten. Därefter fortsätter det utmanande förändringsarbetet för ökad jämställdhet.

Vill du veta mer?

Svenska Kommunförbundet erbjuder föreläsningar, seminarier och projektstöd för att sprida och utveckla erfarenheterna från arbetet med jämtegrering i kommunerna.

För mer information, besök gärna vår hemsida www.svekom.se/jamstalldhet eller kontakta:

Fredrik Lundkvist, tel. 08-4527627, e-post fredrik.lundkvist@svekom.se

Christin N. Granberg, tel. 08-4527630, e-post christin.n.granberg@svekom.se

JämKom beredningens rapporter

Mer information om dessa rapporter finns på Svenska Kommunförbundets hemsida under rubriken jämställdhet/publikationer. Samtliga rapporter beställs via Kommentus hemsida: www.kommentus.se

Häriifrån till jämställdheten

Programberedningens huvudrapport i vilken beredningens arbete, resultat och slutsatser presenteras.

Ojämställdhetens miljöer

av *Helén Lundkvist*

Här presenteras några metoder för att få in såväl mäns som kvinnors erfarenheter i planerings- och utvecklingsarbetet.

Delad kommunal makt

av *Ulrika Lorentzi red., Gun Hedlund, Malin Rönnblom*

Boken innehåller fem forskares analyser av makt och inflytande i fem kommuner.

Åt var och en efter behov

av *Anna-Marie Sandquist red., Evy Gunnarsson, Marta Szebehely, Ingela Kolbjord*

I boken beskrivs hur vi kan arbeta för att bryta ojämställdheten inom äldre- och handikappomsorgen, individ- och familjeomsorgen.

Kultur och fritid – för vem?

av *Camilla Nyberg*

Några sätt att arbeta med ett jämställdhetsperspektiv inom kultur- och fritidspolitikerna beskrivs.

Visst görs vi olika!

av *Anna-Marie Sandquist*

Här berörs hur vi med hjälp av kunskap och medvetenhet kan gå vidare för att utveckla en jämställd pedagogik.

Sammanfattning

Svenska Kommunförbundet arbetar med att sprida erfarenheter av jämtegrering som strategi och 3R-metoden. Jämtegrering är en strategi för att införliva ett jämställdhetsperspektiv inom ordinarie verksamhet. De tre R:en står för representation, resurser och realia. 3R-metoden syftar till att genomlysa huvudfaran, "the mainstream", för att synliggöra vilka normer och värderingar som styr. Det handlar ofta om att problematisera det som är så vardagligt och självklart att det inte syns. Det resultat som framkommer av en 3R-kartläggning kan jämföras med och ställas emot de jämställdhetsmål som finns för verksamheten. Där det finns ett glapp mellan mål och resultat finns utrymme för att utveckla en mer jämställd kommunal verksamhet.